

פרק בתקומת יהדות אירופה לאחר השואה: פעילותו הענפה וחסרת התקדים של הגה"ק מניאמץ רבי חיים מרדכי ראללער זי"ע להתרתן של אלפי עגונות המלחמה

במאות 75 שנה להסתלקותו לשמי רום. ט' חשון תש"ז - תשפ"ב

אביוהן של עגונות

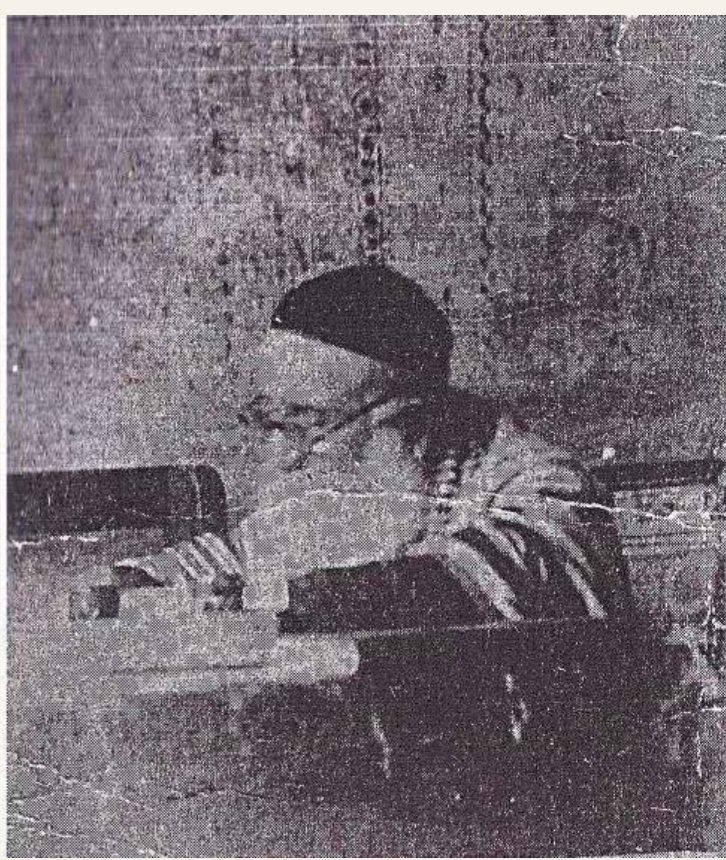
- טוביאס**

מלחמת העולם השנייה הותירה אחריה אדמה חרוכה ועשנה, קהילות שחרבו, משי בנות ובנפש. הפליטים, אחד מעיר ושניים מממשפחה, מוזי חרב ומזי רעב, הגיעו מן ההריסות והחלו לאסוף את שריהם בניסיון נואש להתנער מן העפר ולקומם מחדש את חייהם. המשימה שעמדה בראש מעיינם של גדולי ומאורי הדור היתה לשקם ולהקים מחדש את קהילת ישראל. למסד את שאי רית הפליטה, לעודדם לבנות בתים מאגנים לה' ולתורתו להפיח חיים ברוח העם.

אט אט התבהרה התמונה הקשה - מבין אלו שזכו להשאר בחיים, רבים מאוד היו עגונים שלא ידעו ידיעה ברורה על מצב נשותיהם, רוב הנשים וכו' על ידי הנאצים כאינן ראויות לעבודה ונשלחו על ידי מלאך המות, מנגלה ימי", לצד השמאלי של בעיה' החדק הדידעה גאולה לכל שכל היתר היה מורכב ביותר וכרוך בקשים מרובים, נדרש לא פוסק אחרי שיקם על עצמו עבודה נשואה זו, קבע את אגדר החלתי של כל אלה הנעדרים במלחמה ויסדר כללים ופסקים ברורים לשאלות הרבות שנוצרו בעניינם מחדש.

שאלה נוספת שהיתה שכיחה ביותר באותם ימים היתה שאלת 'אותה אשתו'. יהודים רבים שאבדו נשותיהם במהלך המי לחמה ביקשו לשאת את אחיות נשותיהם, אך מחמת אי הודאות על מות הנשים חסמה את דרכם תומה האיסור המדאוריית של 'אותה אשה'.

מאות עגונים והעגונות נדרו רחבי אירופה ושוועי להיתרם, כדי לפתוח פרק חדש בחייהם. ידידם כל הרבנים והפוסקים מלאו עבודה, גמלו על הנישואין לעגונים והעדר הדיעה האולי לכך שכל היתר היה מורכב ביותר וכרוך בקשים מרובים, נדרש לא פוסק אחרי שיקם על עצמו עבודה נשואה זו, קבע את אגדר החלתי של כל אלה הנעדרים במלחמה ויסדר כללים ופסקים ברורים לשאלות הרבות שנוצרו בעניינם מחדש.

חמורים הללו, כללים כאלו שיוכלו להוות בסיס ריסוד ליתר הרבנים והדיינים האיד יוכלו להתיר את כל העגונים והעגונות. מכל עבר נשאו הרבנים עניינה.

רבינו הגה"ק רבי חיים מרדכי ראללער זי"ע גאב"ד ניאמץ, קידם הרבנים באותה תקופה, מה שברך את פקע שמיה בחתרתן של עגונות מלחמת העולם הראשונה יחד עם גדולי הדור הקודם ואף הוציא לאור קונט' רס ס מיוחד 'באר חיים מרדכי' להיתר עגונות. עגונות מלחמת העולם הראשונה יחד עם גדולי הדור הקודם ואף הוציא לאור קונט' רס ס מיוחד 'באר חיים מרדכי' להיתר עגונות. עגונות מלחמת העולם הראשונה יחד עם גדולי הדור הקודם ואף הוציא לאור קונט' רס ס מיוחד 'באר חיים מרדכי' להיתר עגונות. עגונות מלחמת העולם הראשונה יחד עם גדולי הדור הקודם ואף הוציא לאור קונט' רס ס מיוחד 'באר חיים מרדכי' להיתר עגונות.

עם הגעת השליח נוכח רבינו לדעת כי עניי כל הדור אינו נשואות, למרות זקנר ון וחולשת נרתם מיד בכל מרחק לצורך העניין, ראשיית משעוה היתה הקמת 'בית הדן המיוחד לתקנת עגונות' שעל ידי 'הל' שהן המוכיח להקבילת האוטוריטתם של הרבנים בהוגריה' בעיר בודאפעסט. בית הדין הורכב מחלוש וחשובי הרבנים, והחל מיד לעסוק בשאלות שהובאו לפניהם, כאשר את דברם של קשה הביאו אל רבינו.

בשכל שני ביקש רבינו אביוהן כנס גדול לכל חשובי הרבנים באירופה שבו יוחלט גדרם ההלכתי של נעדיי המשיש ויבקעו רבנים לסייע בקביעתה הכללית של בעיה' למעשה, מטיבית שנותן לא היתה אפשר' רות לקיים את כנס הרבנים במתכונת שבי' קשי רבינו, אי ילכ ביום חמישי פרשת עקב, חתמה שבע באב של שנת תש"ה, שבעות פסח אחר סיום המלחמה, התיישב רבינו יחד עם ידידו הגאון הגדול רבי דוד שפי' רבני זצ"ל במבואש, ועד הרמ"ק האמרי חיים מוויז'ניץ זי"ע ועוד מספר רבנים שמה באותה עת בבוקארעסט, לכתוב את כללי היתר לעגונים, כללים ששימשו עשרות רבנים ויתרו אלפי עגונים ממכבלי עגונותם. נפסק, שם שיש לו עדות ברורה על לקיחת אשתו לצד השמאלי במתנה אושוויץ - ז' אשתו להנשא אלו אלפי העדות להיתר מאה רבנים'.

אך 'לתקנת עגונות [וכן לעגונים לישא אחות אשתו שהוא איסור מן התורה] כאשר כתבתי אפילו, כי עתה אין להתיר אך עב' דות ברורה כמבואר בשו"ע שיוכילו להתיר

על המידה הרבה שבה התקבלו דברי רבינו ניתן לראות כמה שכתב הגה"ק בעל ירחי יוסף מפאפא זי"ע בתשובה לאחד שלא היה ניחא ליה ש'רבנים מרומניה' יפסקו הליכה בשאלות כאלו (למרות שבניין השיטין נראה שהגה"ק מפאפא לא הכיר אישית את רבינו). 'בגוף הדבר, תמיהתי עליך, מה עלה בלבך להתפקע על מה שהסכימו באסיפת רבנים ברומניען, למעם גדולים וגאונים, אין לך אלא כוח שבימך, אמת כי יש לי איה הערות בענינו זה, אבל חי' לפקעק על עיקר הדבר כי לית דין צורך בושש, שהוא נחוץ לרבים ולא לתורה בראה לשבת יצירה, וכל מי ששואל אותי אני אומר לו אדרבה מצווה גדולה, אלא שהיה להם לאסוף כל התלמידי חכמים שבמדינה לענין זה, והיה הענין יוצא מתוקן ומקובל יותר, אבל הם מתנגלים שהיה הוראת שעה למחר הדבר, יפה שעה אחת קודם להציל העם ממכשול, ואולי הצדק אתם כי הלא אמתנו יושבי בית המדרש אין רואים מה שנעשה בפועלונתיו הרבים בעיירות גדולות, על כל פנים מה שעשה עשוי וח' למנוע, עכ"ל. (שו"ת יוצינ' יוסף אבן העזר סימן ב').

הגה"ק רבי צבי הירש מייזליש זצ"ל אב"ד וויזניצען שכיח באותם ימים כרב מתנה העבודה 'בערגן - בעלז' ומאחר שבמתנהו שהו פליטים רבים היה מגדולי העוסקים בהתרתן של העגונות, מיהר לשלוח מכתב הנחיה לרבינו על תשובותיו ובו מתפלפל בדבריו, ומבקשו שירחיב היתריו למצוא פתח היתר אף לאלו שאין בידם עדות ברורה על לקיחת נשותיהם לצד השמאלי. את מכתבו הוא פותח בזה הלשון: "בה' בערגנו" בעלזענ זצ"ו.

כבוד הרב הגאון האמיתי, שר התורה, פאר הדור והדור, המפורסם על פני תבל וכו', בקש"ת מוהר"ר חיים מרדכי ראללער שליט"א אבד"ק ניאמץ זצ"ו. אחר דרישת שלום תורת כבוד הדור גאוונו כראוי, הנה בא לידי תשובת כהור"ר בברך העגונים האומללים הדופקים על פתחי בית דין להתירם לישא אשה, וכתהיר"כ ברב כוחו וחילו לאורייתא יצא הראש וראי שון להתירם ממכבלי העניינו, ומן המשימה זכה להיות מאמרו היתר העגונים. אמנם למעשה, מספר הרגה"ח מייזליש שאמנם רוב הרבנים הסכימו להצעתו, אך כאשר נוכח לראות שהיתר זה עלול להוות מקור לפירוטת באיסור חזרו רדבניו גרש"ל לישא אשה על אשתו, חזר בו ממעתו וכתב: "אם הוא את פסק רבינו לעשות היתר מאה רבנים לכל אחד ואחד בנפרד. כעבור תקופה נז' תשובה מהו רוב מחולט של הניצולים חזרו כבר מן המתנות, חזרו הרבנים והתירו לישא אשה אך אלא היתר מאה רבנים (וראה עוד בהצעה זו באריכות) בשו"ת 'בנין צבי' חלק ב' סיטנים טא - ז).

כעבור חודשים ספורים, ביום י"ב כסליו תש"ז, כתב רבינו לבודאפעסט א' בית הדין המיוחד לתקנת עגונות, תשובה נוספת על היתר 'אותה אשה' להתיר לבעל לשמא' אחות אשתו שנשלחה למתנה להשמד' היתר מבוטס אף הוא על 'סודי היתר' הראשון, שהיה 'אומדנא' למוכח' שהיה שמונה חודשים מסיום המלחמה, אם האשה לא נמצאה של הניתן שבדאי נוספת על קידוש ה', ומותר בעלת לישא את אחותה. רבינו התנה את היתרו בהסכמתם של הרבי' נים בבודאפעסט אשר יקציאם יתור במצב, הם כדבריים, וכו' אלוה קבלו חברי בית הדין את התשובה בקרב כל הרבנים העוסקים בנידון. עד מהרה הגיעה התשובה אלפי עגונות ש של כל לאנני רובי הדור, אשר התפעלו ממנה, פלפלו בה, היתרו עגונים על ידה, והוקירו את מחברה על היותו ראש וראשון לדרב מצוה.

מבין הרבנים שלידם הגיעה תשובת הרגה"ח מייזליש אב"ד ווייטצען (מכתבו מובה להגה"ק הגה"ק מטאסטער, הגה"ק מנאבוב, הגה"ק גרינוואלד אב"ד חוסט, הגה"ק פלום מקאשע, הגה"מ לעבאושוט דין דערגשטער הגה"מ מייזליש אב"ד מראש-איזאר, הגה"ר סופר אב"ד טמיר שוואר עובד רבנים אחריים שתקלם את הד' פיסת תשובה זו בספריהם (וראה עוד חלק בעדות הרב מקאשר רשימת בתי הדינים שפעלו על פי פסקי רבינו).

"קריאת מתנבז עם השמאל, שאלת חכם גדול, עם התשובה יחד, בדרך אחות אשה האין ננד עניי ולכי, ואני רואה בזה השמחה מיוחדת משמים, כאשר היתר העגונים שיצא ממני בס"ד בהסכמת רבנים גדולים וצדיקים שליט"א ביום ט"ו באב, שזכינו להחיות בזה כמה ונמה אלהים, ואולי עוד רבבות וטובות רבנים שאלת חכמים הרבנים הגאונים ביד"צ שליט"א מפעט, והשבתי להם בעזיה"ת היתר הבנוי על

איוויק אייבנשטיין שליט"א (וצ"ל) אב"ד קיוויאשאד יע"א, ובקשנו גם את הר"ה ג' הצ' כש"ת מו"ה יקותיאל יהודה הלברשטאם שליט"א (וצ"ל) אב"ד בארדיוב לבא לכל דבר נחוץ. בקיץ הלוח באו אלי האברכים מה יאה בסופם, האם יתירו להם לישא נשים ולבנות בתים, כי כשל כח הסבל, הבתלים התי רבים ואין קול ילדים בע"ה ורק הזכרונות באים לפני עיניהם, וצרה זו קשה מכל צור' תיהם שעברו. השבתי, שבודאי נראה א"י"ה מה לעשות הענין היתר להעגונים ואח"כ גם להעגונות אשר חמורה יותר. כתבתי אז תשובה ארוכה לברר היתרתי להאנשים ושי' להתי לידידיי הגאונים ביד"צ דעטש הי"ו ולא תברר אצלם להיתר אז.

רק בסוף קיץ' התיר הגאון המובהק פאר בודו משיייר כנסת הגדולה כבוד קש"ת חיים מרדכי ראללער זי"ע אב"ד דניאמץ יע"א, רומניא, על פי תנאים ופירוטים. לישא, זמן לא כביר אח"כ התיר גם לנשים שהלכו בעליהם לאוישוויץ ושאר מחנות היתרין להנשא, עפ"י יסודות שהניח, והעיקר לייסד בכל מקום בית דין המיוחד לתקנת עגונות, והם עייניו ויבירו' על פי היסודות שהניח וכפי בירור שלהם. אחר כך שוב התיר גם לישא אחות אשתו, היתרים אלו שיצאו מפי גאון הנ"ל הצילו הפליטה הנשואת.

על פי דבריו נתניסדו ברומניא: בבוקארעסט וקלויזנבורג, בהונגריא: בפעטט, בשפשטאדלאוואקיא: בפראג, פרעשבורג וקאשוי, ובאשנז, בתי דינים המיוחדים לתקנת עגונות, והתירו אחר עניני להאנשים העגונים ולהנשים העגונות להנשא. נבנו הבתים על החרות הקודש מנק' הם. נסדר הכל על פי דין תורה"ע"ו. הרבנים הגאונים היראא אשר נשאו בחמלת ה', אלמלא זה נחרטו הבתים היתר הכל הפקר, בלא סיפול' ובלא ברכה, לא היה מי שיקים שארית הפליטה".

מלבד הוראותיו הכלליות, באו גם אל רבינו רבנים רבים לקבל הוראות והדרכות בפסותה האיד' להגות בהיתר העגונות, ביניהם הגה"צ רבי הלל ליכטנשטיין זצ"ל אב"ד קראסטא נוסע במיוחד ממקום מגוריו ל'בוקארעסט' ושהה שבועות מספר בצל רבינו שהדריכו ועודדו לעסוק בעניין, ואף את הסמכה לקונטרס שכתב בנושא. הגה"ר שונח לראות מקורב את היקר פעילותו של רבינו בתחום העגונות ואת כוחו הרב בהכלה בהיתרין להנשא כדת משה וישראל, תהבטם להפליג על רבינו, והגדירו שבע יניני עגונות כוחו גדול יותר מאשר הגאון המפורסם מחר"ש ענגיל זי"ע שנודע גם פוסקי דורו (הגה"צ רא"ד פרידמן זצ"ל, מפי ספרים וסופרים, פרקי אבות פרק א' פניני חסידות) את קטט.

רבנים רבים שכתבו היתרי עגונות של' חום לרבינו שיתן הסכמתו עליהם וביניהם, הגה"צ רבי יהושע גרינוואלד זצ"ל אב"ד חוסט, הגה"צ רבי יצחק יעקב ווייס זצ"ל בעל 'מנחת יצחק' לימים גאב"ד ירושלים, הגה"צ רבי בצלאל שטערן זצ"ל בעל 'בצל החכמה', הגה"צ רבי יצחק צבי סופר זצ"ל אב"ד טמישוואר, הגה"צ רבי אברהם סלמה זצ"ל אב"ד ריסקאווא, הבד"צ דאמא מאר ועוד.

רגילה היתה תדיר על לשונו של רבינו האמרה המובאת בתשובות הב"ח "כל מי שמתיר עונתה אחת בזמן הזה, כאילו בנה ואכן עתה מחורבני ירושלים העלייתה". ואכן על יסוד זה התיי רבינו לעצמו באותה שנה עוסקם לכתוב 'היתר' עגונה' בעיצומו של שני' תשעה באב, עת הקבוצתי של הגאון האדיר המהשי"ם מבער"א זי"ע שנהג אף הוא כך בפעם אחת (על פי עדות הגה"צ רבי יעקב זכר לעיל, בספרו 'משנת יעקב').

רבי פאל בלום זצ"ל אב"ד קאשוי ואומדן את רשאל בעלותו הכבירות בזה הלשון: "הגאון דניאמץ זי"ע היה מפורסם עוד בחיי האומדני דארימשיכל וטאמניא רומניא, וצירפו אותו להיתר עגונות, התייגט שואר, הגה"ק [רבי שאול בראך] זי"ע היה מחשובי עד להפליא, וזיתו לקבל פניו השתורים בבוקארעסט, עת הקבוצתי בארץ הרוצי' ובתי' ליסע בשליחות מצוה לבוקארעסט אודות מצב הפליטים, אז היתרתי להכיריו והיה צדקתו מלפני גדולי חתור.

הגאון הזה נראה לעין שנשלח מן השמים להציל משגל כלל ישראל, ונשאר להתיי לארץ בהיתריו אלו, אלמלא הוא לא היה שש עשימם על שגנו אדירי' הזה להתיי עגונים ועגונות לאליפים, וזהו שלא נשמע מעולם! מארץ ישראל היה מן הגאונים שכתבו שני יצואו מאוישוויץ על הארץ שהוליו, לא האמינו מה נעשה, ואפילו ה"י מתירים אחר איה שנים העגונות בד בבד, ואפילו ה"י אולי מי שיתיר בכללית וכו', ונאבדו אלו הנשמות, כידוע למי שהיחיר המצב.

והוא הלאה בהיתריאם כלל ישראל, הנשארתי, ועל ידי כך נתקיים כלל ישראל, שהיווה הזה בכל העולם מנעט, התורה וי"ש על נוסח השלש השמדות ביד"צ הארץ הפליטים, בין בארצ' בין בשאר מדינות כנראה ובמפורסם, על כח הגאון הנ"ל! ואלו עלה בזמן קצר אחרי זה לארצ"ק, והלך לאור באוי החיים ו' שבועות אחר עלותו לשם, ונראה בחוש שם השמים עעבורו ושיחורו לצורך הדור. וזאתו ין עליו".

ככל הדברים הללו העיד בקצרה על רבינו, עם הגה"צ רבי משה שטערן זצ"ל אב"ד דערעביצ' ובעל שו"ת 'באר משה', שהיה מגדולי הבאות והתורה בארצ'ה, בהסכמתו על פני באוי מרדכי זצוק"ל בעניני היתר עגונה חיינו משמדתם באפילו, והעגונות האלמולות היו דופקין על פתחי ביחמי"ד ביילות ואין מושיע ח"ו, מה גדול היה כוחו בתורא"י.

בשהה שערך עם רבינו הכתב היהודי הקומוניסטי מ' ורייק ופורסמה בשבועון מפייע לקראת את עדותו המקורית של הגה"צ רבי פראל בלום זצ"ל אב"ד קאשוי בהקמת ספרו 'ס' השמים' על מאלך הד' ברים באותם הימים מנקודת מבטו וחיות ראייתו, על גדלות וחשיבותו של הפעולות שבהן נקט רבינו להתרתן של עגונות יש' ראל, ומה התקבלו הוראותיו בכל רחבי הונגריה, וכזה הם דבריו: "... בקיץ תש"ה יסדנו הבד"ץ בקא' שוי עם ידידי הרה"צ כש"ת מו"ה יצחק

מתולדותיו

רבינו הגה"ק רבי חיים מרדכי ראללער זי"ע נולד בכ"ח אדר תרפ"ח בדימיניצעט ציירה קטנה על יד העיר ראמאון במזיל' דובת, בן לאביו הגה"צ רבי יצחק אייזיק לייב ראללער זצ"ל רב העיירה, תלמידו של הגאון המפורסם בעל הרי בשמים זי"ע. את שנות נעוריו עשה בקלויז בעייר' תחת הדרכתו של אביו שהתחילו את דרכי וקנייני הלימוד. לימים החשיב הגהר"ח את אביו למוורו ורבו המובהק.

יחד עם אביו היה נוסע אל חצר קורד' שו של מרן אדמוה"ו רבי יצחק מבאהוש זי"ע, שם נתן בו עיניו המשב"ק הרה"ח ר' אברהם חיים סאריף ז"ל, ולקחו לחתן לבתו. אחר נישואיו נותר בבאהוש סמוך על שולחן חותנו, בקלויז בבאהוש נחשב לאחד מחשובי הלומדים וזה לקרבה מופלגת מצד האדמוה"ו ובניו הקי' זי"ע.

עם השתלכות רב העיר ניאמץ הג"ד אריה לייב אתרוג זצ"ל בשנת תרנ"ה, מינהו האדמוה"ו מבאהוש לרב העיר באומרו לראש הקהל "הא לכם רב במי קומו של רבי לייב, גם רבי חיים מרדכי שלנו אתרוג נאה הוא..." והוא בן כ"ח שנים בלבד!

נוהג היה בגינניו חסידות ופרישות, רוב היום היה שוהה בבית המדרש 'בר' תלמידו זצוק"ל, וספרו על הש"ס של רבינו יחידושי בן יאיר', את שלושת כרכי תשובותיו בהלכה שו"ת באר חיים מרדכי', ואת מאמריו באגדה ובחסידות. ובימים אלה שוקדים על עריכת ספר תולדותיו של הגדול בענקים רבינו זי"ע. היריעה שלפנינו מתוך ספר התי' לדות שיראה אור בקרוב בעה"ז ידיר תכל ושמך יצא לפניו כאחד הגדולים אשר בארץ, גדולי עולם מרחבי וזמניה, רוסיא, הונגריה ובסרביה הריצו לפניו את שאלותיהם.

זכותו יגן עליו ועל כל ישראל את שאלותיהם.

שער קונטרס היתר עגונות

פנתה אל רבינו שיתכות עבודה 'היתר' שתוכל להנשא. רבינו שישב ועסק בלימודו דחה אותה שתבוא בזמן אחר, גם כאשר שבה האלמנה בזמן אחר דחה רבינו בתואנה, וכאשר הדבר חזר ושנה הבינה האלמנה כי רבינו החליט במכוון שלא להי' היתרה.

קרובי האשה שהיו מראשי הקהל פנו אל רבינו והתחילו ללחוץ לפי שיתור את האשה, וכאשר גברו הפצרותיהם החליט אכן רבינו להכנס לעניי' הקורה, ולדון בהיתרין של האשה. רבינו נבה עדויות וחקר על כל מידע שהיה בנושא עד שפרטי היתרה התגבשו שכל, והוא קבע זמן למועד תחית היתר.

ביום המועד באו לביתו של רבינו האל-מנה וקרוביהו והתיישב רבינו לכתוב את כל פרטי היתריו ונסיפיו, אי כאלה גיעי רבינו לביתית השורות האחרונות ובחן מסקנת הכותב ההלכתי וחתמתו, נשבר אחד ממטבי' בדיקה קצרה העלתה שאלא אחד ממטבי' חים לא היה קולמוס בחיקו, ומשך דחה רבינו את חתמת היתר למועד אחר.

במועד השני כאשר התיישב רבינו ועמד לחתום על היתר, נתקלה ידו מבלי משים בקסם הדיו וזן התתפכה ושפכה על גליון הנייר. עמלו הרב של רבינו ירד לטמיון, וכל היתרית במקום בדיו.

רבינו קם ממקומו בסערת נפש וקרא "לא אוכל יותר להתיי עגונה זו!", גם קרובי האשה הבינו כי עיכוב שמימי יש כאן המונע לכותב את היתרה של האלמנה. כעבור מספר חודשים רעשה העיר, בא ההורג ברגליו! אברכים מושקוביץ חזר לביתו! תתברר, כי החייל נפל בשבי האויים, ורק כעת לאחר קסקת חיילי' שביינם שוח' רר מן השבי, והותר לחזור לביתו.

הכל סחו בפלא העצום ובמעשה המופת של רבינו, אלא רבינו עצמו נעה: "אין כאן מופת, אך זאת שכל עת הנני נרתם בכל מרצי להתרתן של העגונות, והנני מוסר את נפשי עד שיצא הדבר על צד היתר טוב, רק עגונה זו ככל פעם בשנה אצלי חזר ונשנה חוסר רצון לסייע לה. הנבתי שמן השמים לעילוי נשמתו. ואף כאשר הסכמתי לסייע דבריו, רחמו על רבי מן השמים, וסייעתא דשמיא מנעו ממני מכשול גדול".

זכותו יגן עליו ועל כל ישראל